

Τὰ πρῶτα καρβάνια, τὰ ὁποῖα μετέβαινον ἐκ τῆς Εὐρώ-
πης εἰς τὴν Ἀσίαν, διήρχοντο ἀβρόχοις ποσὶ τὸ μεταξὺ
Βακού καὶ Kransnovodsk ὑποθαλάσσιον ἤδη ὑψίπεδον,
ἐνῶ σήμερον ὀλόκληρος ἡ Κασπία θάλασσα εὐρίσκεται 30
μέτρα βαθύτερον τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ὑπὸ τὴν θάλασ-
σαν ταύτην ὑπάρχει ἐτέρα οὐχὶ ἐξ ὕδατος, ἀλλ' ἐκ πε-
τρελαίου, ἀναβλύζοντος πολλαχοῦ τῶν παρὰ τὰς ἀκτὰς
αὐτῆ; εὐρισκομένων νησιδίων.

(Ἐκ τῆς Nouvelle geographie moderne τοῦ C. de Varigny.)

I. Δ.

ΗΡΑΚΛΕΙ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΩ

[Δημοσιεύομεν πολὺ εὐχαρίστως ἀπόσπασμα τοῦ λαμπροῦ ἐπι-
μνημοσύνου λόγου, ὃν ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὑφηγητὴς τῆς Θεο-
λογίας καὶ καθηγητὴς τῆς Ριζαρίου Σχολῆς κ. Γ. Μεσολωρᾶς
ἀπήγγειλεν ἐν τῷ ναῶ τῆς Ζωοδόχῃ Πηγῆ; τὴν Κυριακὴν, 15
Μαρτίου] :

« Ἀληθὲς τέκνον τῆς ἐπιστήμης γενόμενος δικαίως ὑπὸ
ταύτης τῆς Σὲ ἐκθρεψάσης ἐπηρέτης. Δὲν ἐπαναλαμβάνω
ὅ,τι ἐρρέθη ἅπαξ, ὅ,τι πρόκειται ἡμῖν κατάδηλον. Ἐντὶ
λόγων ἔχομεν τὴν ἐπὶ δύο σχεδὸν ὅλας γενεὰς διδασχθεῖσαν
ὑπὸ Σοῦ νεότητι, ἔχομεν τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς ἀντιπροσώ-
πους Σου, μαθητὰς Σου γενομένους. Ἐντὶ ἐπαίνων πα-
ρουσιάζομεν τὸ ὑπὸ Σοῦ δημιουργηθὲν ζωολογικὸν Μου-
σεῖον. Ἡ μετ' ὀλίγον ἀναρτηθησομένη, τῇ εὐγνωμονίᾳ συμ-
βολῇ τῶν Σῶν μνημητῶν, ἐν αὐτῷ εἰκῶν Σου θὰ λέγη
πρὸς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸ διδάσκουσα : ὁρᾶτε τὸν
πατέρα τοῦ ἔθνικοῦ τούτου καὶ ἐπιστημονικοῦ τέκνου !
Θὰ εὐλογῇ τοὺς ἐν αὐτῷ τὰ σὰ ἔργα ἀναθεωροῦντας καὶ
ἐπιστημονικῶς ἐτάζοντας, οἵτινες τὸ γλυκὺ καὶ πρῶτον, τὸ
πλήρες ἐπιστημονικῆς ἐγκαρτερήσεως πρόσωπόν σου βλέ-
ποντες, θὰ διδάσκωνται ὅτι ἐν τῇ συνεχεῖ ἔργασίᾳ ἐγκείται
ἡ πρόοδος καὶ ἡ τιμὴ, ὅτι πρὸ τῆς ἀρετῆς ἰδρωτὰ πολὺν
καὶ πύλην στενὴν καὶ ὁδὸν τεθλιμμένην ὁ Ὑψιστος ἔθετο,
Ἐντὶ πλοῦτου καὶ μεγαλοπρεπῶν μεγάρων, φθειρομένων
καὶ εἰς ἐρείπια μεταβαλλομένων σὺν τῷ χρόνῳ, ἡ εὐγνω-
μοσύνη τῶν μαθητῶν Σου, τὸ ἔθνος ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ
σφαίρᾳ, ἐν ἣ ἐβίωσας, προσφέρει Σοι τὴν εἰκόνα ἐκείνην,
ἣτις τιμιωτέρα ἐστὶ λίθων πολυτελῶν καὶ ματαιότητος
προσκαίρου. Διήλθες τὸν βίον Σου ἐν πενίᾳ καὶ ἀπέθανες
ἐν πενίᾳ, πλοῦτῳ ὅμως θαυμασίῳ καὶ τιμῇ καὶ δόξῃ πε-
ριβεδλωμένη. Ἐν τῷ βίῳ σου ἐφήρμωσας τὸ λάθε βιώσας,
ἀλλ' ἐν τῷ θανάτῳ Σου ἐξῆλθες καὶ διελαμψε καὶ διαμε-εῖ
ἢ ἐν τῷ σοφῷ τούτῳ γνωμικῷ ἐνυπάρχουσα ἄξια καὶ δύ-
ναμις καὶ ζωὴ. Ἐφ' ὅσον Ἐλλὰς ὑπάρχει, καὶ ὑπῆρχε καὶ
θὰ ὑπάρχη τούλαχιστον ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ,
ὁ Μητσόπουλος θὰ ζῇ, θὰ ὑπάρχη, θὰ διδάσκη, διότι διήλ-
θε τὸν βίον ὅλον ζῶν καὶ κινούμενος καὶ ὢν ἐν τῇ θρη-
σκείᾳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ. Ναι, λέγω, ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ
τῇ ἐπιστήμῃ, διότι ἄς μοι ἐπιτραπῇ νὰ τὸ εἶπω, κυρίως
ὁ Ἡρακλῆς Μητσόπουλος ἀπὸ τῆς τοῦ ἔθους Παλιγγε-
σίας ἐν τῷ τῆς παιδείας τεμένει στενωτάτα λόγῳ τε καὶ
ἔργῳ, θεωρῶν τε καὶ πράξων, ἐν τε τῷ δημοσίῳ καὶ τῷ ἐ-

πιστημονικῷ καὶ τῷ ἰδιωτικῷ αὐτοῦ βίῳ ἰδιαίτατα συνέ-
δεε τὴν τῆς φύσεως ἐπιστήμην μετὰ τῆς θρησκείας, μετὰ
τῆς εὐσεβοῦς τῶν ὄντων καὶ τῶν αἰτίων αὐτῶν θεωρίας.
Ἡ εὐσεβὴς τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας μόρφωσις καθίστησι
τὸν σόφον ἀληθῆ σοφόν, ἀληθῆ ἔλληνα ἐπιστήμονα. Ἀλλ'
οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς τῶν ἄλλων κρίσεως ἡμεῖς μαρτυροῦμεν
ἡμεῖς αὐτοὶ παριστάμεθα μάρτυρες τῆς ἀληθείας τῶν λε-
γομένων. Ἡμεῖς οἱ μαθηταὶ τῆς Ριζαρ. Σχολῆς, ἡμεῖς οἱ
διδασχθέντες ὑπὸ Σοῦ τοσοῦτον εὐδοκίμως τὰ φυσικὰ καὶ
φιλοσοφικὰ μαθήματα. Ὡ πόσον εὐγνωμόνας, πόσον συμ-
παθῶς ἀναμνησκόμεθα, σεβ. διδάσκαλε, τῆς ὅλως ἰδια-
ζούσης, εὐσεβοῦς, σεμνῆς, πρακτικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ
σώφρονος διδασκαλίας Σου, ὅταν ἀνέπτυσες τὰ φυσικὰ
μαθήματα, ἐν οἷς ἀνύφους τὸ πνεῦμα τῶν Σὲ, ὡς πατέρα,
κυκλούντων μαθητῶν Σου πρὸς τὸν Πλάστην, τὸν τοσοῦ-
τον σκοπίμως καὶ ἀρμονικῶς καὶ σοφῶς τὸ σύμπαν διατά-
ξαντα. Ἡ εὐσεβείᾳ Σου, ἡ πρὸς τὸ θεῖον ἀφοσίωσίς Σου,
ἀπετέλει τὴν κορωνίδα τῆς διδασκαλίας Σου. Ταύτην δὲ
ἔτι μᾶλλον ἐπιβάλλουσαν καὶ ἀγαπητὴν καθίστα ἡ πρὸς
τοὺς μαθητὰς Σου πατρικὴ ἀγάπη, ἡ δικαιοσύνη Σου, τὸ
εὐσυμπάθητον τοῦ χαρακτῆρός Σου, τὸ τῆς ἀκρας αὐτα-
παρνήσεως αἰσθημα. Ἐδίδασκες σκοπὸν μόνον Σοι προβαλ-
λόμενος, τὴν ὠφέλειαν τῶν μαθητῶν Σου ὑπὲρ τῆς μορφώ-
σεως τῶν ὁποίων πᾶσαν θυσίαν κατέβαλλες. Ἀναμνησ-
σκομαι εὐγνωμόνας τῶν χάριν ἡμῶν θυσιῶν Σου ὅταν ἐκ
τοῦ οἴκου Σου ἰδίᾳ δαπάνῃ ἐπρομήθευες ἡμῖν καὶ αὐτὰ
τὰ τῆς φυσικῆς ὄργανα, ἵνα ζῶσαν καὶ καταπληκτικὴν τὴν
διδασκαλίαν Σου καταστήσης. Οἷα ἀληθοῦς ἀρχαίου δι-
δασκάλου αὐταπαρνήσις καὶ θυσία ! Ὁρθῶς δὲ πάνυ τῶν
σῶν εὐσεβῶν διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων ἀνέθετό Σοι
τὸ τῆς Ριζ. Σχολῆς Συμβούλιον καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν
φιλοσοφικῶν μαθημάτων, ὧν εὐσεβὲς μακρύτερον κατελίπες
τὴν πρὸ μικροῦ (1888) ἐκδοθεῖσαν « Ἐμπειρικὴν Ψυχολο-
γίαν » τὴν ὑπὸ Σοῦ ἀπὸ τοῦ 1848 τοσοῦτον τελεσφόρως
διδασχομένην ἐν τῇ Ριζαρ. Σχολῇ. Ὅθεν, σεβ. διδάσκαλε,
καὶ ἂν πάντες οἱ κοινωνικοὶ καὶ ἐπιστημονικοὶ οὗτοι λό-
γοι τοῦ νὰ Σοι προσφωνήσω κατὰ τὴν ἐπιμνημόσυνον ταύ-
την ἡμέραν ἔλειπον, δι' ἐμὲ ἦτο καθήκον ἱερὸν νὰ Σοι εἶπω
ὀλίγας λέξεις, ὅλας ἀφελεῖς μὲν, ἀλλ' ἐγκαρδίους, ὡς σεβασ-
τῷ μοι διδασκάλῳ, ὡς πεφιλημένῳ μοι συναδέλφῳ, ἣτις
ὑπερβάλλουσα τιμὴ προήρχετο καὶ ἐκ τῆς πρὸς με ἰδιαι-
τέρας Σου ἀγάπης, γνωστῆς ἐν τῷ οἴκῳ Σου, γνωστῆς τῇ
τεθλιμμένη συντρόφῳ τοῦ βίου Σου. ἦτο, λέγω, καθήκον
νὰ τ. νίσω τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τῶν λόγων Σου, τὸν
ἐκδηλωθέντα ἐν τῇ ἀρετῇ Σου, ἣτις ἦτο αὐθεντία καὶ
κύρος τῶν λεγομένων, τὴν πιστὴν ἔκφρασιν τῆς σῆς δια-
νοίας καὶ καρδίας, τὴν ἐξειδικασμένην διδασκτικὴν ἰκανότητά
Σου, τὸ μεταδοτικὸν τῆς διδασκαλίας Σου, τὴν εἰλικρινῆ
πρὸς τοὺς μαθητὰς Σου ἀγάπην, ἣς ἐγενόθη ἀπείρωσ καὶ ἦ-
τις γίνεται τὸ εὐγνωμον ἐλατῆριον, ἵνα ἀναφωνήσω μετὰ
τῶν παρευρεθέντων σήμερον ἐν τῷ μνημοσύνῳ Σου τό :

Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ σεβαστοῦ μας διδασκάλου Ἡ-
ρακλέους Μητσοπούλου.